

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

**Етнографског
института
САНУ**

LXIV(1)

Београд 2016.

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIV (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIV (1)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXIV

No. 1

Editor-in-chief:

Prof. dr. Dragana Radojičić (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Dr. Srđan Radović (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Dr. Milica Bakić-Hayden (University of Pittsburgh), dr. Ana Dragojlović (University of Melbourne), prof. Peter Finke (University of Zurich), prof. Karl Kaser (Karl-Franzens University, Graz), dr. Gabriela Kilianova (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), prof. Kjell Magnusson (University of Uppsala), prof. Marina Martynova (Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Science, Moscow), dr. Ivanka Petrova (IEFSEM – Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), dr. Tatiana Podolinska (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), dr. Jana Pospíšilova (Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno), dr. Ines Prica (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Ingrid Slavec Gradišnik (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Dr. Gordana Blagojević (Institute of Ethnography SASA), dr. Ivan Đorđević (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei (Faculty of Philosophy, Belgrade), prof. Ljiljana Gavrilović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Philosophy, Belgrade), dr. Jelena Jovanović (Institute of Musicology SASA, Belgrade), dr. Aleksandra Pavićević (Institute of Ethnography SASA), dr. Lada Stevanović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Media and Communications, Belgrade), academician Gojko Subotić (Serbian Academy of Sciences and Arts).

Advisory board:

Prof. Jelena Đorđević (Faculty of Political Sciences, Belgrade), prof. Maja Godina Golija (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), dr. Renata Jambrešić Kirin (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Miroslava Lukić-Krstanović (Institute of Ethnography SASA), dr. Mladena Prelić (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Marija Đokić (Institute of Ethnography SASA)

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIV

свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Универзитет у Грацу), др Габриела Килианова (Етнолошки институт САВ, Братислава), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт етнологије и антропологије РАН, Москва), др Иванка Петрова (ИЕФЕМ – БАН, Софија), др Татиана Подолинска (Етнолошки институт САВ, Братислава), др Јана Поспишилова (Етнолошки институт АН ЧР, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ и Филозофски факултет у Београду), др Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ и Факултет за медије и комуникације, Београд), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности).

Издавачки савет:

Проф. др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Марија Ђокић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2016.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.etno-institut.co.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.etno-institut.co.rs

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Лада Стевановић
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Примљено на 8. седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 18. октобра 2016. године, на основу реферата академика Димитрија Стефановића.
Accepted for publication at the 8th meeting of the Department of Social Sciences SASA on October 18th 2016, based on the report of academician Dimitrije Stefanović.

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Summary

I
Научни радови
Scientific Papers

Тема броја – Срби и Словенци: миграције, сусрети људи, идеја и идеологија (ур. Лада Стевановић)

Topic of the Issue – Serbs and Slovenians: Migrations, Meeting of People, Ideas and Ideologies (ed. Lada Stevanović)

- Лада Стевановић, *Срби и Словенци: миграције, сусрети људи, идеја и идеологија* 5
- Lada Stevanović, *Serbs and Slovenians: Migrations, Meeting of People, Ideas and Ideologies* 7
- Ingrid Slavec-Gradišnik, *Рецепција Јована Цвијића у словенској етнологији* 11
- Ингрид Славец-Градишник, *Рецепција Јована Цвијића у словенској етнологији*
- Срђан Радовић, *Љубљанска и београдска (од)ономастика као показатељ српско-словеначких веза током новије историје* 33
- Srdan Radović, *(Od)onomastics of Ljubljana and Belgrade – Indicator of Serbian-Slovenian Ties in Recent Past*
- Мирјана Павловић, *Од братства и јединства до пријатељства за нова времена: Марибор – Краљево* 51
- Mirjana Pavlović, *From 'Brotherhood and Unity' to 'Friendship for New Times': Maribor – Kraljevo*
- Маја Година Голија, *Поведност материјалног. Словенске празничне једи у Словенци у Србији* 65
- Маја Година Голија, *Речитост материјалног. Словеначка празнична јела у Словенци у Србији*
- Катја Хробат Вирлогет, Саша Пољак Истенич, Нежа Ћеброн Липовец, Матеја Хабинц, *Abandoned Spaces, Mute Memories: on Marginalized Inhabitants in the Urban Centres of Slovenia* 77
- Катја Хробат Вирлогет, Саша Пољак Истенич, Нежа Чеброн Липовец, Матеја Хабинц, *Напуштени простори, нема сећања: о маргинализованим становницима урбаних центара у Словенији*

Varia

- Marina Simić, *Moral (Dis)order and Social Anomie: Concepts of Community and Society in Post-Socialist Serbia* 93
- Марина Симић, *Друштвени поредак и социјална аномија: концепти заједнице и друштва у постсоцијалистичкој Србији*
- Nataša Jagdhuhn, *Museum (Re)public* 105
- Наташа Јагдхун, *Музеј (Ре)публике*
- Marko Teodorski, *Reflection as Commodity: A Short Ethno(historio)graphy of Victorian Mirrors* 121
- Марко Теодорски, *Одраз као роба: кратка етно(историо)графија викторијанских огледала*
- Tatjana Katić, Dragana Amedoski, *Gifts for Ottoman Army: A Contribution to the Material Culture of Belgrade in the 16th Century* 133
- Татјана Катић, Драгана Амедоски, *Дарови за османску војску: прилог историји материјалне културе Београда у 16. веку*
- Ivana S. Bašić, *Concept of Ugly in Serbian Language: 'ružno' and 'grdno'* 151
- Ивана С. Башић, *Ружно и грдно: концепт ружног у српском језику*
- Ђорђина Трубарас Матић, *Водени бик балканских и других светских традиција: порекло представе* 163
- Ђорђина Трубарас Матић, *Water Bulls of Balkan and other World's Traditions: Origins of Conception*
- Aleksandra Pavićević, *Нека питања дисциплинарног уобличавања танатологије – етнолошкоантрополошке перспективе* 179
- Александра Павићевић, *Some Issues of Shaping Thanatology as a Discipline – Ethnological and Anthropological Perspectives*

II

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

- Saňa Zlatanovič, *Посткомунистичке трансформације друштва. Поводом нових књига Института за етнологију Словачке академије наука (II)* 193
- Софија Милорадовић, Ненад Милорадовић, *Прешница је твоја башча него мој мертин* 200
- Наташа Стевановић, *Зимски семинар антропологије за старије полазнике у Истраживачкој станици Петница* 205

Тема броја:

***Срби и Словенци: миграције, сусрети
људи, идеја и идеологија***

(уредница Лада Стевановић)

Topic of the Issue:

***Serbs and Slovenians: Migrations,
Meeting of People, Ideas and Ideologies***

(editor Lada Stevanović)

Срђан Радовић

Етнографски институт САНУ, Београд
srdjan.radovic@ei.sanu.ac.rs

Љубљанска и београдска (од)ономастика као показатељ српско-словеначких веза током новије историје

Именовање и преименовање улица и осталих јавних простора у фокусу је интересовања истраживача из више друштвених дисциплина, при чему се називи улица (одоними), посебно они званични, разумеју као симболи у урбаном простору у служби различитих политика идентитета и сећања. У овом раду се упоређују одономастички крајолици Љубљане и Београда, односно они њихови сегменти који комеморишу Словенију и Словенце у Београду, те Србију и личности из Србије у Љубљани. Дискутује се о (пре)именовању београдских и љубљанских улица од 19. века до савременог доба (у периоду дугог 19. века, међуратне Југославије, окупације, социјалистичке Југославије и савремених самосталних држава). Улице именоване по припадницима ова два народа, те појмови и топоними повезани са ове две земље, у уличној номенклатури двају главних градова посредно указују на врсте симболичких веза које су успостављане између Србије и Словеније у последњих стотинак година.

Кључне речи: Београд, Љубљана, 19–20. век, називи улица, (од)ономастички крајолик.

(Od)onomastics of Ljubljana and Belgrade – Indicator of Serbian-Slovenian Ties in Recent Past

Naming and renaming of streets and other public spaces is an area of research interest of several social sciences; street names (odonyms), particularly official street names, are seen as symbols in urban space which cater for various politics of identity and memory. This paper compares odonomastic landscapes (urban onomastic landscapes) of Ljubljana and Belgrade, more precisely their segments which commemorate Slovenia and Slovenians in Belgrade, and on the other side Serbia and Serbian persons in Ljubljana. The focus of discussion is street (re)naming in capitals of Serbia and Slovenia from the 19th century till present (encompassing the periods of the long nineteenth century, interbellum Yugoslavia, World War Two, socialist Yugoslavia, and present independent states). Streets and squares named after members of these two nations, and after terms and toponyms from these two countries (which are a part of the urban nomenclature of the two capitals), indirectly point out to types of symbolic connections established between Serbia and Slovenia in the last hundred years or more.

Key words: Belgrade, Ljubljana, 19-20th century, street names, (od)onomastic landscape.

Увод¹

Имена улица (одоними, или ходоними) су постала истраживачка тема у друштвеним наукама откад је препознат њихов симболичко-значењски капацитет – са спознајом да (х)одоними не представљају тек обичне просторне оријентире који имају сврху лакшег лоцирања и протока људи и роба (те узнапредовале контроле становништва), већ да су истовремено и потентни политички симболи, називи улица (и осталих градских простора) постали су предмет истраживања више дисциплина (а с почетка, пре свега, културалне географије). Одоними се из ове визуре посматрају као систем симбола у јавном простору, који у случајевима службеног именовања не настаје спонтано, већ је завистан од политичке моћи и хегемоних идеологија, које преко назива улица становништву испоручују одређене вредности, на тај начин утичући на формирање политичке и националне свести. Имена улица и тргова тако утичу на обликовање колективних идентитета, а честа преименовања јавних простора, која су карактеристична и за најновије доба, сведоче о променама у политичкој моћи, доминантним идеологијама и колективном памћењу. Ова динамика комеморације (именовања простора) и декомеморације, односно укидања просторних назива (Azaryahu 1986), рефлектује идентитетске политике у одређеном времену и на одређеном простору. Ово свакако вреди за службену одонимију, док је неслужбена, вернакуларна градска топономија детерминисана другачијим, у мањој мери посредованим означавањем јавног простора. И пре првих службених комеморација улица у градовима, јавни простори су имали незваничне називе, настале на основу вернакуларне просторне логике која је при именовању узимала у обзир функцију, морфологију или неке друге особености одређене улице. Овакво непосредано означавање и именовање простора (тима и улица) произлази из свакодневне потребе за урбаном оријентацијом, при чему градски простор у себе уграђује културу и људско искуство, чиме се и именски концептуализују употребе и значења простора (Low 1996). Алија Бејтић, један од првих југословенских аутора који се бавио питањем назива улица, овакав образац именовања означава као „традицију органичности“ (Вејтс 1973, 52–53). Ови „органични“, незванични називи, који су били присутни широм европских градова, бивају замењени службеним називима (макар у већим градовима) најкасније са етаблирањем националних држава и интензивним креирањем националног идентитета, и званична улична комеморација тако представља један од раширених видова политика националних идентитета (свакако, у Европи). Праћење стварања, а онда и промена у систему имена улица (поготово значајнијих градова), може врло добро документовати и стратегије изградње појединих колективних идентитета, и конкретне симболичке елементе који репрезентују садржај тих идентитета. На овај начин посматрано, улична ономастика, односно

¹ Овај рад представља резултат истраживања на пројекту „Културно наслеђе и идентитет“ (177026), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

(од)ономастика, представља (још једну) „традицију“ која се константно и наново измишља/замисли (Anderson 1990) у епохи успона и развоја нација и национализма, управо као пракса симболичке природе којом се јавно промовишу (или намећу) одређене вредности (Hobsbom 2002, 24).

Скуп уличних, и уопште просторних назива на одређеном месту (који укључује и називе насеља – екониме, или ојкониме), представља комплексан систем јавних симбола који се креира и службено и вернакуларно, који је константно присутан, и који се редовно користи у свакодневици становништва. Овај симболички склоп, који би могли одредити као одономастички крајолик, временом се мења и надограђује новим именовањима и преименовањима (и званичним и незваничним) појединих улица, тргова и других јавних простора у граду, чиме он представља и агенс политика идентитета и сећања, и сведочанство о политичкој и симболичкој репрезентацији у одређеном временско-просторном пресеку. Ово указује и на становите херитолошке капацитете одономастике, односно могућност да се на имена улица (и друге називе у градском простору) гледа као на специфичну врсту урбаног наслеђа које се ствара, настаје и нестаје, те одржава (или не одржава).² Истраживање појединих одономастичких крајолика, њихових промена и садржаја (као и контекста и начина њиховог креирања), може бити индиректан лакмус идеологије и политике у одређеном периоду прошлости, како наводи Дуња Рихтман-Аугуштин (Rihtman-Auguštin 2000, 60), хрватска етнологинја која је тему улица као симбола увела у етноантрополошка истраживања на нашем подручју. У оквиру сложеног система симбола какав представља улично називље, могуће је усредоточити се на различите аспекте симболизације јавног простора. Један од ређе имплементираних приступа је анализа присуства „страних“ особа у градској одонимији, односно именовање јавног простора по нелокалним личностима и појмовима.³ Истраживање присуства „другог“ (комеморативних симбола који нису директно везани за истраживани град или земљу) у јавној симболици града може открити отвореност локалне средине (а у случају престоничке топографије и шире друштвене заједнице) према (појединим) страним земљама и културама, специфичне односе (и симболичке природе) који постоје са другим народима, и симболичке елементе којима се одређени „други“ репрезентују у домаћем контексту. На трагу оваквих поставки је и тема овога рада у којем ће се упоредити два одономастичка крајолика, службени улични називи Београда и Љубљане. У наставку ће се приказати присуство одонима који комеморишу Словенију и знамените Словенце у главном граду Србије, те имена улица која асоцирају на Србију и српски народ у словеначкој престоници. Истражиће се колико је присуство ове две земље у јавном симболичком простору двеју

² Овакав капацитет одонима је у деловима стручне јавности већ препознат, те је још 1949, на IV светском ономастичком конгресу у Бриселу, у резолуцију унето да су имена улица културни споменици и да на њих треба применити прописе о заштити споменика културе (Šimunović 1970, 16).

³ На пример текст Саше Шимпраге „Улице туђих мртваца“, у Šimpraga (2011).

престоница од 19. века до данас, контекст именовања таквих улица, и који су то јавни симболи који су у задњих стотињак година били виђени као подесни за репрезентацију преко уличних табли. Ово може указати на стратегије и елементе симболичког повезивања (а каткад и удаљавања) Словеније и Србије током мењања више државноправних оквира, преко градског текста двеју престоница.⁴ Тзв. српски одоними у Љубљани, и “словеначки“ називи улица у Београду, могу се посматрати, да парафразирамо Рихтман-Аугуштин, као лакмус-тест српско-словеначких односа током последњих стотињак година.

У дугом деветнаестом веку

Развој поштанске службе у 18. веку у Европи, као и све значајнији урбани развитак, условили су потребу за нумерацијом кућа и именовањем градских улица, те ће ове праксе бити прописане као обавезне у многим европским престоницама: Берлину (1797), Бечу (1803), Паризу (1806) итд. (Azaryahu 1996, 313). Овакву службену регулацију почеће доживљавати и градске улице у земљама југоисточне Европе, најчешће од половине деветнаестог века. У Београду, који од 1841. представља главни град прво аутономне, а од 1878. и независне Кнежевине Србије, прве иницијативе за формално именовање улица јавиле су се 1847. године – међутим, овај покушај званичног означавања градских улица, као ни онај следећи из доба власти кнеза Михаила Обреновића (из 1864. године), никад није био фактички имплементиран.⁵ Прво официјелно именовање београдских улица које је и спроведено, догодило се тако из трећег покушаја (1872. године), када се дају званични називи за 176 улица и тргова, што представља основу службеног градског страдарија, који ће се у будућности проширивати и мењати.⁶ Приликом именовања улица у другој половини 19. века, приметна је жеља

⁴ Извори на којима се обично базирају истраживања актуелне и историјске одонимије су писани. И београдски и љубљански називи улица кроз историју су највећим делом евидентирани у објављеним пописима и регистрима. У Београду су у два издања (Леко 2003. и Поровић 2004, 2004а) сакупљени сви улични називи до 2003. године; из двотомне књиге у издању Библиотеке града Београда, Биљана Миленковић-Вуковић је издвојила одониме који су 2003. године и даље комеморисали словеначке особе и пределе (Milenković-Vuković 2010, 294–295). Такође су консултовани и службени листови Града Београда од 1930. до данас. У Љубљани је Геодетска управа поводом 35. годишњице ослобођења издала свеобухватан регистар историјских и актуелних одонима града (Bermik 1980). Девет година касније објављена је књига Влада Валенчича о историји љубљанских улица са одговарајућим пописом (Valenčič 1989) – уз монографију Алије Бејтића о сарајевским улицама (Вејтић 1973), ради се о понајбољем до сада објављеном делу о историјату улица неког града у регији. Такође је консултован и *Uradni list Republike Slovenije* за (пре)именовања од осамдесетих година до данас, као и мрежне странице Града Љубљане (gis1.ljubljana.si/ljubljanskeulice).

⁵ Детаљније в. Radović (2014, 47–57).

⁶ Овај први свеобухватни списак службених назива београдских улица први пут је издат 1882, и може се наћи у више студија и монографија (између осталог и у: Leko 2003, Radović 2014).

службених кругова да не користе до тада одомаћена и уобичајена вернакуларна, незванична имена улица (сокака) и тргова. Могло би се тврдити да је овоме разлог двојак: најпре, знатан део незваничне градске топографије је у ово доба турски/туркофон (или је имао оријентални или исламски призив) и њено службено озваничавање у доба прво двојне српско-турске власти, а касније и константних конфронтација са Турском царевином засигурно није био пожељан; друго, градске саобраћајнице су, у знатној мери по узору на многе друге европске престонице тога времена, масовно именоване по знаменитим особама из репрезентативног културно-историјског пантеона (који је у ходу стваран), те по топонимима с подручја актуелне, али и жељене „националне“ територије. На тај начин се удео изворних, „органичних“ назива у београдској одономастици константно смањивао, а преовлађивало је називље које је комеморисало историјске особе и географске просторе. До почетка Првог светског рата те особе и локације по којима су називане београдске улице биће преовлађујуће српског карактера, са тек понеком изнимком.⁷ Међу тим изузецима наћи ће се и један словеначки: сквер троугаоне основе у тадашњем палилуском кварту прозван је Копитарева градина, по Јернеју Копитару, знаменитом словеначком језикословцу и сараднику Вука Караџића у успостављању основа савременог стандардног српског језика (Ћоговић 2004, 322, 379). Иако су мотиви именовања, по свему судећи, првенствено били везани за Копитареву улогу у српској културној историји, на овај начин је једна истакнута словеначка личност комеморисана на београдским улицама.⁸

Неколико стотина километара узводно Савом је Љубљана, која је била дугогодишња престоница Крањске (од 1849. аустријске крунске земље) и главни културни и политички центар словеначког народа у Аустрији (и доцније Аустро-Угарској) током читавог 19. века. Ширење града у овом столећу је узроковало покретање питања означавања улица и нумерације објеката, и тако долази до званичног преласка са сеоског означавања кућа на градску нумерацију према засебним улицама. С почетка су званично именоване само поједине градске улице и тргови (први пут 1819), а од 1876. доноси се одлука о обавезном наименовању свих градских путних праваца, када је именована 141 саобраћајница, од тога њих 80 по први пут (Valenčič 1989, 70). Именовање љубљанских улица у ово доба није представљало само питање урбаног уређења, већ и национално-политичко питање *par excellence*. Наиме, иницијално су улице биле именоване, а уличне табле и писане, на немачком језику; од 1848. табле су садржавале и словеначке називе, а 1876. је службено одређено да уличне табле на горњем делу треба да садрже немачки назив писан готицом, а у доњем делу назив на словеначком језику (Bernik

⁷ Како Дубравка Стојановић оцењује за крај 19. века, политика давања имена улица у Београду (још) није имала југословенску компоненту већ се заокруживала областима које су стварно или по народном предању припадале раној српској држави, и преко уличних назива су означаване границе „историјске, средњевековне, или пак будуће српске државе...“ (Stojanović 2008, 79–80).

⁸ О постхумној меморијализацији Караџића и Копитара у 19. веку в. Makuljević (2013).

1980, 9–11). Пошто је општинска управа након избора 1882. године прешла у словеначке руке, отпочиње борба за ексклузивну употребу словеначког језика у означавању и именовану љубљанских улица – та се борба водила како са немачким политичким круговима у граду, тако и са земаљским органима, а получила је успех 1908, откад се љубљанске улице означавају искључиво на словеначком.⁹ Од 1876. долази и до увођења првих уличних назива по историјским особама, који ће временом бивати све бројнији, а на подстицај градоначелника Хрибара своје место на уличним таблама налазиће све више словеначких писаца, песника и уметника.¹⁰ Ускоро ће се међу љубљанским одонимима наћи и они који асоцирају на политичке и културне покрете који нису искључиво словеначки (нпр. илиризам је комеморисан Штросмајеровом, Гајовом, Вразовом и Илирском улицом), а 1910. Љубљана ће добити и Хрватски трг као вид захвалности што је Загреб једној улици дао име Словеначка (*Slovenska*) (Bernik 1980, 58). Оваква врста симболичко-одонимског повезивања са неким другим јужнословенским народима није пак спровођена у Љубљани до 1918, макар је по концу Балканских ратова у општинском већу (*občinski svet*) предложено да се поједине улице именују „по крајевима прослављеним по херојским делима наше балканске браће“ (Bernik 1980, 12). Чешћа улична меморијализација осталих југословенских народа и земаља уследиће по стварању заједничке државе након Првог светског рата.

⁹ Знаменити љубљански градоначелник Иван Хрибар је истрајавање против двојезичних (немачко-словеначких) уличних назива образлагао овако: „Морамо бити одлучни против истих тих који протерују наш језик из уреда у крајевима у којима је на хиљаде Словенаца... Извањци ће се навићи на словеначке натписе, као што су се навикли на италијанске у Трсту или хрватске у Загребу, и тако ће спознати да је Љубљана словеначки град“ (Valenčič 1989, 77–78). Слично Љубљани, само раније (1878), и у Загребу долази до опсежног (пре)именовања улица које је за циљ имало и укидање и промену немачких назива улица (као и оних које су имале немачко порекло), такође у ситуацији оштрих политичких борби и политичке еманципације хрватског народа (Rihtman-Auguštin 2000, 49). Примери Загреба и Љубљане, а и многих других градова у овом делу Европе, у којима је у неким периодима именовање улица представљало и питање употребе језика, указују на могућности историјског, а у појединим савременим градовима нашег подручја и актуелног истраживања политика јавног простора, које могу комбиновати истовремену анализу и лингвистичких и одономастичких крајолика, с обзиром на испреплетаност коришћења одговарајућег језика (и писма) и политичких симбола при именовану јавних површина.

¹⁰ Но, за разлику од нпр. Београда, љубљански градски оци нису циљали на скрајивање старијих, одомаћених уличних назива. Напротив, градским одлукама су често озваничавани ранији неформални и вернакуларни називи улица и тргова, па тако и препоруке из 1876. налажу да треба сачувати већ раширена и одомаћена имена улица, осим ако постојећи називи нису леви, нпр. Блатна вас, Пасја улица итд. (Valenčič 1989, 82). Ипак, именовање јавног простора у овом периоду свакако је било јасно вођено и национално-политичким циљевима (као и у многим другим средњоевропским градовима тога доба), а то је развидно и из других истовремених меморијализацијских пракси, попут подизања споменика Францу Прешерну и Валентину Воднику (Jezernik 2010, Dović 2014).

У заједничкој држави

Са стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године, Љубљана и Београд су се нашли у новом, заједничком државном склопу, по чему Београд постаје главни град једне велике и сложене земље, а Љубљана битан метрополски центар. Не само да је даљи (могло би се рећи и убрзанији) урбани развој условио нова (пре)именовања путних праваца, већ је на то утицао и нови политички и државни контекст. У складу са од раније присутним обрасцем да главни градови симболички репрезентују распрострањавање државне територије путем уличног називља, у Београду је у току треће деценије 20. века дошло до (пре)именовања низа улица по градовима, пределима и географским објектима са подручја укључених у састав Краљевине СХС. То је подразумевало и одонимску комеморацију различитих топонима са словеначког простора: тако Београд 1923. године добија Љубљанску и Мариборску улицу, 1924. Триглавску, 1925. Дравску, Љугомерску и Корушку, 1926. Цељску, а 1928. Мурску, Горичку те Словеначку улицу (исте године када и једна љубљанска улица добија име Српска – *Srbska ulica*).¹¹ У овом десетлећу није било уличне комеморације знаменитих словеначких личности,¹² дочим је у највећем словеначком граду већ од 1918. године долазило до именована путних праваца по истакнутим Србима. Са очитим прокламаторним ефектом који обзнањује значајну политичку промену, већ 1918. је трг, до тада именован по аустријском цару Јосипу (*Cesarja Jožefa trg*), преименован по Петру Карађорђевићу (Трг краља Петра), додуше накратко (идуће године овај трг ће службено бити назван Креков трг, што му је и садашње име). Краљ Срба, Хрвата и Словенаца ће се одонимски усталити 1919. на дотадашњем Словеначком тргу (*Slovenski trg*),¹³ а те године се комеморишу и Александар Карађорђевић (*Aleksandrova cesta*, до тада *Franca Jožefa cesta*, а данашња *Sankarjeva cesta*), Живојин Мишић (*Mišičeva cesta*, до тада *Kuhnova cesta*, садашња *Zemljemerska ulica*) и – Видовдан (*Vidovdanska cesta*, којој је то и актуелни назив, раније знана као

¹¹ Симболичко присуство преко уличних назива у Љубљани су имали и други словенски народи: 1928. је одлучено да се именују и Чешка улица (на Бежиграду – никад није изграђена до краја), као и Бугарска (*Bolgarska*), а 1933. једна улица добила је назив Лужичко-српска (*Lužiško-srbska*). Већ је спомињано како од 1910. постоји и Хрватски трг, а 1923. једна улица понела је назив Руска, пошто су тај путни правац у току Великог рата изградили руски заробљеници (подаци из катастарског уличног листа бр. С-43-9, доступног на мрежној страници gis1.ljubljana.si/ljubljanskeulice/uliceobceni).

¹² У Београду су 1925. своју улицу добила браћа Рибникар (Владислав, Даворин и Слободан), српски културни и јавни посленици, оснивачи и директори дневног листа *Политика*, који су били словеначког порекла.

¹³ Под именом *Kralja Petra trg*. Као и многи други називи саобраћајница набијени политичким значењима, овај трг ће у будућности мењати име: *Rimski trg* (1941), *Dapčevićev trg* (1946), *Marxov trg* (1952), *Marxov park* (1958), *Miklošičev park* (1991).

Radeckega cesta).¹⁴ Некадашњи хабсбуршки улични пантеон је хитро замењен новим, а у идућих десет година оствариће се ранији предлог о именовану улица по „крајевима прослављеним по херојским делима наше балканске браће“ (Кумановска улица 1923. и Суворовска улица 1926. године), а 1923. уличне називе добиће и „балканска браћа“ српске народности Вук Караџић и Стеван Швабић.¹⁵

У првим годинама живота СХС државе, политички преокрет настао сломом Аустро-Угарске и стварањем прве југословенске државе оставио је тако јачи симболички печат на љубљански одономастички крајолик него београдски (с обзиром на то да су преименоване битније улице и тргови). Но, након завођења шестојануарске диктатуре долази до новог замајца у именовану и преименовану улица који је имао очиту политичку основу, посебно у главном граду, тада већ Краљевине Југославије. Београд (проширен укључивањем Земуна и Панчева у његово управно подручје) је 1930. доживео једно од најобимнијих (пре)именовања улица и тргова у својој историји, када је предлоге за нове називе формално дао одбор састављен од еминентних чланова.¹⁶ Том приликом назив је променио велики број улица који је носио географска имена, уместо којих су најчешће комеморисане познате личности, а овај пут се у знатном броју радило о страним особама, те знаменитим личностима хрватске и словеначке националности. Тако су своје улице у Београду 1930. добили и познати Словенци: Иван Цанкар, Симон Грегорчич, Даворин Јенко, Јанез Евангелист Крек, Франц Миклошич, Франце Прешерен, Едвард Русјан, Даворин Трстењак, Примож Трубар и Станко Враз.¹⁷ У

¹⁴ Како катастарски извори наводе, улица је овом приликом овако именована “у спомен на видовданску идеологију која је своје врело имала у битци на Косовом пољу 1389.” (Bernik 1980, 132). Није најјасније да ли је ово преименовање имало везе и са установљавањем, или најавима успостављања Видовдана као државног празника Краљевине СХС што је учињено 1919. године; детаљније о Видовдану (дану светог Вида) у овом периоду словеначке прошлости в. Jezernik (2013). Већ 1923. једна раније неименована улица у Љубљани понеће и име Косовска.

¹⁵ *Švabičeva ulica*, и данас постојећа саобраћајница, назив је добила по потпуковнику српске војске који се 1918. сукобио са италијанским јединицама у Словенији (подаци из катастарског уличног листа бр. J-4-1, доступног на мрежној страници gis1.ljubljana.si/ljubljanskeulice/uliceobceni).

¹⁶ *Општинске новине* 48/2 (1930). Формални предлагачи нових имена били су познати културни радници попут Бранислава Нушића, Симе Пандуровића, Бранка Поповића и др. (Radojević 1966, 6).

¹⁷ Враз, присталица илиризма, јесте Словенац који је превасходно писао на хрватском и деловао у Хрватској, тако да је репрезентативан и за хрватску и за словеначку културу. Своје улице ће 1940. добити и љубљански градоначелник и писац Иван Тавчар, те још једну Јернеј Копитар (у Земуну). Приликом масовног преименовања 1930. у београдски страдариј биће уведене и Тршћанска, Сочанска, Постојинска и Истарска улица, топоними из Јулијске крајине која је у то доба била у саставу Италије, као видан знак југословенских аспирација на словеначку етничку територију изван тада актуелних државних граница. Истовремено са значајном комеморацијом знаменитих Словенаца, у Београду је дошло до декомеморације Словеначке улице (која је тако именована тек три године раније) која

периоду неометаног имплементирања политике „интегралног југословенства“ у условима диктатуре, ова именована по „несрпским“ личностима покушавала су београдској уличној номенклатури дати више југословенски карактер, а посредно су и показивала који се ликови из словеначке историје препознају као репрезентативни (макар из београдске „перспективе“), и то могуће као део заједничке, тада „замишљане“ (да се поново послужимо терминологијом Бенедикта Андерсона) југословенске културно-политичке баштине.¹⁸ Након своје смрти, уличним називом ће бити комеморисана и једна Словенка, Вела Нигринова (1934. године), уметница која је деловала у Београду, што указује на мотиве официјелне меморијализације који нису само политичко-инструментарног карактера, већ представљају и вид спомена на особе које нису локалног порекла, а које чине део локалне (и београдске и српске) историје и културе.¹⁹ Током тридесетих година прошлог века долазило је до именовања (и преименовања) улица и у Љубљани (која је 1935. значајно проширила градско подручје), додуше не толиког обима као у Београду, а са којима је спроведена и додатна одонимска комеморација српских особа и појмова. Највећи вал (пре)именовања догодио се 1933, када су љубљанске саобраћајнице добиле, између осталог, и следећа имена: Београдска, Светосавска, Мајке Југовића (*Majke Jugovičev*) и Цара Душана (*Carja Dušana*);²⁰ 1939. једна улица понела је име Бранкова (по Бранку Радичевићу). И нови љубљански одономи указивали су на даље симболичко повезивање јавног простора са другим југословенским народима (истовремено је неколико градских улица названо по хрватским топонимима и личностима: *Zagrebška, Splitska, Šibenska* итд.).

У доба окупације

Долазак Другог светског рата на наше тло и априлски слом 1941. узроковали су комадање Југославије, било анексијом делова територије, било успостављањем марионетских квислиншких творевина. Словенија је

постаје Улица Милована Миловановића – могуће је да у доба најкешће имплементације политике интегралног југословенства, етним једног од 'три племена' није био најпожељнији симбол на престоничким улицама.

¹⁸ Пошто су након завођења диктатуре новим изменама закона све југословенске општине и формално изгубиле обележја самоуправних тела (те се општински органи именују краљевим указом, а избори за градске општине Београда, Љубљане и Загреба неће бити спроведени све до избијања Другог светског рата (Gligoriјевић 1974, 116)), можда је иницијација (а могуће и садржај) овог уличног преименовања у престоници потекла са политичких нивоа који су знатно виши од локалних.

¹⁹ Такве побуде су можда биле примарне и при именовану улице по словеначком авијатичару Едварду Русјану, који је 1911. године погинуо у Београду приликом промотивног лета. Изузетна улога Јернеја Копитара у српској културној прошлости је већ спомињана, а сличног је значаја и деловање композитора Даворина Јенка – детаљније в. Prelić (2010).

²⁰ Исте године једна улица је прозвана по Петру Прерадовићу, знаменитом хрватском књижевнику и јавном раднику српског порекла.

распарчана тако што је њезин већи део директно присаједињен Трећем рајху, а мањи фашистичкој Италији (тзв. Љубљанска провинција/покрајина).²¹ Љубљана се тако прве ратне године нашла у оквиру територије осовинске силе, а антифашистички отпор под вођством Ослободилачког фронта словеначког народа довешће до железног стиска окупатора над градом који је читавом својом дужином био опасан жицом. Италијански окупатор је бој против словеначког народа водио и на идеолошком пољу, што је, између осталог, подразумевало и захтев окупационих власти квислиншким управитељима Љубљане да се промене поједина „непожељна“ имена улица. Тако је већ 1941. дошло до укидања уличних назива који нису били у сагласју са новим фашистичким поретком, па се бришу имена која су комеморисала поједине словеначке особе и топониме или су асоцирала на земље антихитлеровске коалиције, те неки одоними који су меморијализовали друге словенске народе и земље (чешке, хрватске итд.). Ово је подразумевало и уклањање отворених симболичких ознака на пропалу југословенску краљевину, самим тим и на дотадашњу владајућу династију.²² У овом валу преименовања страдала је тако и већина уличних назива који су комеморисали знамените Србе и појмове и крајеве везане за Србију, те ће од до сада спомињаних одонима за време окупације остати нетакнуто само њих три (улице Видовданска, Светосавска и Бранкова).

И у Београду, у којем је од априла 1941. власт била у рукама немачког окупатора, а онда и квислиншке владе Милана Недића, такође се десило масовно преименовање улица, са донекле различитим особеностима у односу на Љубљану. Највише београдских улица добио је нове називе (њих 84) 1943. године, на основу предратног Закона о градским општинама; одлуку је донео тадашњи градоначелник Драги Јовановић, а са одобрењем квислиншког министра унутрашњих послова Танасија Динића.²³ У складу са антикомунистичком, антисавезничком и расистичком политиком квислиншких кругова, укинута су скоро у целости улични и подручни називи који су подсећали на Американце, Британце, Хрвате, Роме и Јевреје, а у нешто мањој мери на Французе и Чехе (те нека имена по појединим Србима).²⁴ У

²¹ Љубљанска покрајина је формално имала одређене аутономне прерогативе, а након капитулације Италије она ће бити укључена у немачку окупациону оперативну зону Јадранско приморје. Прекомурје је анектирала Хортијевска Мађарска

²² Осим улица које су комеморисале владајућу породицу Карађорђевића, промптно су уклоњени и јавни споменици ових династа, једнако како је то учињено са киповима Хабсбурговаца 1918. године. Детаљније о овим династичким киповима в. Manojlović Pintar (1997), те посебно монографију Божидара Језерника (Jezernik 2015), који детаљно дискутује о споменичком наслеђу Љубљане *en generale*.

²³ Прецизно ауторство овог сета имена није до краја јасно (у решењу о именима улица наводи се да је ово „одлучено у општини града Београда“) – „Нова имена улица,“ *Општинске новине* г. 61 бр. 1–12, јануар, фебруар и март 1943, 10–11.

²⁴ С друге стране, у оближњем Земуну, који је пре рата био део београдског управног подручја, а 1941. се нашао у саставу марионетске тзв. НДХ, протеривани су улични називи

том смислу, одоними који су комеморисали Словенце и словеначка подручја нису били „приоритетни“, те се мењају имена „тек“ четири овакве улице (Корушка, Мурска, Постојинска и Триглавска улица), а за разлику од Љубљане, одоними који су комеморисали Карађорђевиће готово да и нису дирани. Но, ова преименовања и у Љубљани и у Београду биће привременог карактера, пошто ће након победе Народноослободилачког покрета (НОП) у читавој Југославији од 1945. бити укидани просторни подсетници (укључујући и називе улица и предела) уведени у периоду окупације.

У новој заједничкој држави

Нови државни склоп (установљавање федеративне и социјалистичке републике) и доминантна идеологија након Другог светског рата у Југославији условили су значајне промене у симболици у јавном простору, као што је био случај и у пређашњим периодима. Истовремено су и Љубљана и Београд у социјалистичком раздобљу доживљавали до тада незапамћени демографски и урбанистички развитак, који су били условљени и средишњим функцијама ових градова, првог као главног града Словеније, а другог као главног града Србије и федерације. У Љубљани је у првим поратним годинама формирана посебна комисија градског народног одбора за улична именована која се водила начелом да треба „сачувати историјску традицију Љубљане као града, истакнути улогу Љубљане као средишта Словеније, и нагласити улогу Љубљане као средишта народно-ослободилачке борбе (НОБ)“ (Valenčič 1989, 217). Наступајућих година вршена су именована и преименовања ограниченог опсега, а најмасовнија су се десила 1952. године (око 50 улица је добило нова имена), између осталог вођена и Законом о именима насеља и означавању тргова, улица и кућа из 1948, који је налагао да се за имена улица и тргова могу употребљавати имена знаменитих особа, догађаја и датума, те земљописни и историјски називи и слично.²⁵ У току читавог социјалистичког периода, љубљанске улице ће углавном бити (пре)именоване у складу са оваквим поставкама, комеморишући (те истовремено стварајући и „измишљајући“) љубљанске, словеначке и југословенске „традиције“ (у различитом омеру). Након што је од 1945. и службено постала престоница словеначке државе, Љубљана је свој јавни простор додатно политички симболизовала, што је условило и поједина укидања старијих, традиционалних уличних назива, но овај нестанак старије одонимије није био толиког обима као у неким другим већим југословенским градовима. И

са сличним асоцијацијама као у Београду, осим што су овде уместо хрватских укидани одоними српске провенијенције – детаљније в. Najhold (1996).

²⁵ Слични закони о именовану насеља и путних праваца донесени су током четрдесетих година и у осталим југословенским републикама. Надлежну градску комисију је у овом периоду водило и начело да опсег преименовања улица не би требало да наруши историјски континуитет развоја града, а да најновија епоха треба да добије свој одраз преко нових имена улица из НОБ, не само у љубљанском и словеначком, већ и у целомитом југословенском мерилу (Bernik 1980, 16).

приликом поратне уличне меморијализације долазиће до именовања путних праваца по Србима и српским појмовима и локалитетима. Најпре ће се то спровести реинсталирањем већине предратних одонима који подсећају на Србију и личности из Србије, а који су укинута у току окупације (при чему неће доћи до реституције монархистичких уличних назива). Што се тиче нових, у социјалистичком периоду уведених имена улица са оваквим карактеристикама, до распада Југославије 1991. године Љубљана ће добити улице назване по Николи Тесли и Ђури Јакшићу (*Teslova* и *Jakšičeva* улица, 1952. године), Моши Пијаде (*Moša Pijadejeva cesta* – 1957), Машера-Спасићеву улицу (1974)²⁶, те Новосадску и Приштинску улицу (1976). Мањи број нових одонима који комеморишу Србију и особе из Србије или српског порекла у односу на међуратно доба произлази из другачијих политичких прилика у ово доба – Љубљана је, првенствено као главни град Словеније, слично другим републичким центрима (осим делимично Београда који је био и савезни главни град), путем градске одономастике стварала репрезентативни симболички регистар пре свега у националном/републичком оквиру (комеморацијом особа и појмова од старије историје па све до НОБ-а), док је југословенски ниво (који је укључивао уличну меморијализацију свих југословенских народа и земаља), макар у смислу броја таквих одонима, био на другом месту.

У Београду је политика именовања улица била донекле другачија из претходно помињаних разлога – двострука политичка функција Београда као главног града и Србије и Југославије се одразила и на градски страдариј, а свакако и на развитак града који се од 1948. до 1991. (пописне године) популационо готово утростручио, а територијално изузетно проширио и изградио. Већ 1946. градска управа се бавила називима улица, када је укинута већина имена улица инсталираних у доба окупације.²⁷ Међу новим/старим одонимима (и многи предратни улични називи су враћени) нашло се и име Франца Розмана – Станета, словеначког партизанског руководиоца који је погинуо у НОБ. Идући велики вал уличних именовања догодио се 1948, када чак 269 улица добија нова имена (већина њих по први пут),²⁸ а међу њима су били и бројни одоними који су комеморисали југословенске народе и крајеве,

²⁶ Ова улица је именована по Словенцу Сергеју Машери и Србину Милану Спасићу, морнаричким официрима који су у Априлском рату 1941. потопили ратни разарач на којем су службовали, приликом чега су и погинули (1973. одликовани су орденом Народног хероја). Такође 1974. године именована је и улица *Borcev za severno mejo* (Бораца за северну границу), по учесницима борби за успостављање југословенско-аустријске границе након распада Аустро-Угарске, које су чинили словеначки добровољци, те југословенски официри и војници, међу којима и значајан број Срба. Једна улица ће 1984. понети и име Ива Андрића, југословенског нобеловца који је већи део свог века проживео у Србији.

²⁷ “Промена назива улица у Београду,” *Службени гласник Београда* 16, 20. 4. 1946, 134–135.

²⁸ “Одлука о промени и давању назива улицама, пролазима и трговима који немају званичне називе,” *Службени гласник Народног одбора Града Београда* 4/7, 14. 2. 1948, 45–51.

међу њима и словеначке. Овом приликом ће своје називе добити улице: Бохињска, Долењска, Горењска, Идријска, Истарска, Птујска, Савињска, Толминска, Триглавска, Тржичка, и Випавска; своје улице ће добити и словеначки књижевници Мишко Крањец, Фран Левстик и Валнетин Водник, те истакнути учесници НОБ из Словеније: Јанко Премрл Војко, Љубо Шерцер, Славко Шландер, и Тоне Томшич,²⁹ идуће, 1949. године имена су добиле и улице Белокрајинска и Бледска, те Ивана Градника (вођа сељачких устаника у 18. в.) и Едварда Кардеља.³⁰ У идућа три десетлећа, по Словенцима и словеначким топонимима у Београду ће бити именоване ове улице: Луја Адамича и Похорска (1953. године), Бориса Кидрича (1954), Крањска и Купска (1957), Отона Жупанчича (1963), Финжгарова (1965), Фрање Крча (1970), Франца Бевка, Кајухова и Постојнска (1971), Антона Ашкерца, Јеленов жлеб и Похорског батаљона (1973), Душана Кведера (1973), Поручника Спасића и Машере (1979), Лојзе Долинара и Бојана Ступице (1984), те Копарска (1988).³¹ Послератна комеморација Словенаца и Словеније на београдским улицама (а слично би се могло рећи и за друге југословенске народе и земље) указује на даљи тренд симболичког означавања државног (југословенског) простора, те особа из репрезентативног културног и политичког регистра које су тек изнимно имале и битну улогу у локалној, београдској средини (нпр. Бојан Ступица и Фрањо Крч). За разлику од многих других југословенских градова, Београд је као савезни главни град уличним називима осетно комеморисао и нелокалне и неспрске особе и појмове, у складу са идентитетским политикама које су промовисале представу Београда као „главног града свих народа Југославије“; овакве, и службено формулисане политике су биле посебно актуелне првих двадесетак година након ослобођења, да би доцније биле делимично ревидиране са даљом децентрализацијом земље и новим и често супротстављеним погледима на садржај и суштину замишљаног „(социјалистичког) југословенства“ (Abram 2014, 37, 44). Временом ће симболички значај Београда као главног града Србије и на одонимском нивоу оснаживати у односу на представу о југословенском главном граду, што ће своју кулминацију достићи са политичким променама с краја осамдесетих година и распадом савезне државе.

²⁹ Овом приликом ће у Земуну (који је од 1946. службено постао део Београда) бити именоване улице: Тршћанска, Корушка, Триглавска, Ивана Цанкара, Франца Прешерна и Франца Розмана.

³⁰ Кардељевој ће улици 1953. бити враћено претходно име (Дечанска) следом препоруке савезних власти да улице и насеља не би требало да носе имена живих особа (осим називи по Титу). По Кардељевој смрти 1979. један ће булевар на Новом Београду понети његово име, до 1991. (када ће бити преименован у Булевар Николе Тесле).

³¹ Ови одоними указују на комеморисање словеначких предела, књижевника (често повезаних и са антифашистичким покретом), уметника (при чему је Ступица оставио изузетан траг у култури у Београду), високих политичких руководилаца, те једног земунског партизанског илегалца словеначког порекла (Крч). Поједини одоними (поготово топографски) који су увођени након рата и раније су постојали у београдском страдарију, али су у претходним валовима уличних преименовања били укидани.

У новим националним државама

И док су од почетка 20. века с временом бројнији улични називи у Београду и Љубљани асоцирани са Словенијом и Србијом сведочили о све интензивнијим везама између два народа и земље, распад Југославије довешће до формалног раскида међусобних веза, што ће своју симболичку потврду имати и у преименовању појединих до сада помињаних одонима. И пре почетка југословенских ратова 1991, промена друштвено-политичке парадигме (формално од вишестраначких избора 1990) условила је и ново комеморативно моделовање главних градова још увек југословенских република. По формирању нових националних држава од 1991. ово ће бити још израженије у новим престоницама, посебно имајући у виду чињеницу да главни градови у савремено доба представљају просторе који максимално оваплоћују симболичке елементе политичке колективне репрезентације (Therborn 2006). У Љубљани је тако у првој половини 1991. дошло до промене назива више саобраћајница, који су углавном комеморисали социјалистичку идеологију, те улице губе и многе југословенске политичке личности, међу њима и оне из Србије (тако *Moše Pijadejeva cesta* добија свој стари назив *Kolodvorska ulica*).³² У октобру исте године (у доба након проглашења независности) преименоване су и четири централне љубљанске саобраћајнице до тада именоване по Титу, Кардељу, Кидричу и партизанском Седмом корпусу,³³ чиме је одонимски прокламована значајна друштвена промена (слично као у многим другим постсоцијалистичким градовима), те идућих година у Љубљани неће бити масовних преименовања улица (што је често био случај у већини других постјугословенских престоница). Међу тим спорадичним уличним називима који ће до данас бити укидани у Љубљани, нашао се и један „српски“ (*Ulica Majke Jugovičev* постала је 1998. *Knobleharjeva ulica*).³⁴ У транзиционом периоду у главном граду Словеније није тако долазило до систематског брисања одонима који су комеморисали друге постјугословенске народе и земље, што је у појединим градовима регије (поготово онима који су били захваћени дуготрајним ратним сукобима) била окосница политика јавног простора.³⁵

³² Овом приликом нова имена добиле су улице, тргови и јавне површине: *Leninov park*, *Marxov park*, *Hošiminhova ulica*, *Trg oktobrske revolucije*, *Trg revolucije*, *Krajgherjev trg*, *Vlahovičeva ulica*, *Bjedičeva ulica*, *Rolovičeva ulica* итд. – „Odlok o določitvi, spremembi in ukinitvi imen oziroma potekov cest, ulic, poti in trgov na območju mesta Ljubljane“, *Uradni list Republike Slovenije* št. 20, 17. 5. 1991, 841-842.

³³ „Odlok o določitvi, spremembi in ukinitvi imen oziroma potekov cest, ulic in trga na območju mesta Ljubljane“, *Uradni list Republike Slovenije* št. 21/1991, 31. 10. 1991, 789.

³⁴ „Odlok o določitvi, spremembi in ukinitvi imen oziroma potekov cest, ulic in trga na območju mesta Ljubljane“, *Uradni list Republike Slovenije* št. 18/1998, 6. 3. 1998.

³⁵ Наравно, промене назива улица у Љубљани у најновије доба су одржавале комплексне идентитетске политике постсоцијалистичке епохе, где се као најпрононсиранији случај може издвојити рецентно именоване, па потом укидање назива једне новоизграђене

У Београду је постсоцијалистички идентитетски инжењеринг у јавном простору формално добио зелено светло са највише политичке инстанце 1991, препоруком српског парламента за „уклањање из назива градова, тргова, улица, просветних и културних установа, имена личности које су одговорне за пљачку привреде Србије... као и враћање имена знаменитих личности из српске историје“.³⁶ „Пљачкаши Србије“ ће од идуће године тако изгубити своје улице – уз донедавног југословенског шефа државе Тита, 1992. године са београдске уличне мапе нестали су и Едвард Кардељ и Борис Кидрич, заједно са низом других особа и појмова.³⁷ Временом ће улична преименовања све више узимати маха, да би свој врхунац имала у првој половини прве деценије 20. века, где се као доминантна карактеристика може означити све радикалније дистанцирање и брисање социјалистичког и југословенског наслеђа из одонимског фонда. При овом процесу дошло је и до декомеморације појединих словеначких особа и појмова: 1995. се преименује Триглавска улица у Земуну, а 2004. улица Франца Розмана у Земуну, те улице Франца Розмана, Тонета Томшича и Јанка Премрла Војка у Београду; 2006. улица Похорског батаљона такође добија ново име.³⁸ Као и за Љубљану, и за Београд би се могло рећи да декомеморисање словеначких особа и појмова није било систематски спровођено, односно да првенствени мотив за укидање оваквих одонима није био „етнички“. Чини се да некадашњи југословенски и словеначки руководиоци и партизански борци и јединице (као и највиши планински врх Словеније и бивше Југославије) нису примарно декомеморисани зато што су били повезани са независном Словенијом, већ зато јер су снажно асоцирани са југословенском социјалистичком баштином.³⁹

Уместо закључка

Од стварања прве југословенске државе, и у Љубљани и у Београду именоване су улице и друге јавне површине по особама, пределима и

љубљанске артерије по Јосипу Брозџу Титу, које је након интензивних политичких дискусија имало и судски епилог – в. Radović (2013, 127–136).

³⁶ И. Аночић и др, „Заседање Народне скупштине Републике Србије“, *Политика*, 25. јул, 1991.

³⁷ Улице које су биле преименоване те године су, међу осталима: Трг Маркса и Енгелса, Трг братства и јединства, Булевар Октобарске револуције, Улица Георги Димитрова, Хо Ши Минова улица итд.

³⁸ *Службени лист Града Београда*, 2/2004, 4/2004, 5/2004, 24/2006.

³⁹ Да је оваква мотивација била примарна, као да показује судбина београдских одонима повезаних са Хрватском и хрватским народом, који су знатно масовније и систематичније брисани из градског страдарија од почетка деведесетих година све до најрецентнијег доба (2014. је преименована и Загребачка улица у ширем центру града). Политика систематског брисања уличних и других просторних назива који подсећају на негативне означене националне групе је спровођена, а често и отворено прокламована у многим градовима БиХ, Хрватске и Србије задњих 25 година.

појмовима из Србије односно Словеније, од којих су поједине у међувремену губиле своје називе, но значајан број оваквих одонима и даље постоји у ова два града. Од 1990. није било више случајева овакве „међудржавне“ уличне комеморације, што указује на примарно државно-политички карактер оваквих уличних именована за трајања обе Југославије (осим појединих имена улица која су била и спомен на појединце чије је јавно деловање било везано за сам простор Србије или Словеније). Ако за тачну прихватимо тврдњу да име улице представља најјефтинију форму споменичког кипа (Light 2002), онда би се могло тврдити да по распаду бивше државе није дошло до масовног рушења таквих споменика у Београду и Љубљани, а свакако мање него у неким другим постјугословенским градовима. Међутим, исто тако би се могло рећи да ти словеначки споменици у Београду, и српски у Љубљани, нису можда у најбољем стању, да су запуштени. Наиме, са нестанком наднационалног, југословенског контекста који је углавном био одлучујући чинилац оваквих уличних меморијализација, и актуелност ових специфичних споменика је знатно мања: значењски и идентитетски капацитет одонима као симбола зависи и од његове актуелности у другим јавним и меморијским равнима, а активно подсећање на личности, појмове или пределе из друге бивше југословенске републике реткост је у рецентним околностима. Наравно, савремена опскурност појединих особа или појмова по којима су именоване јавне површине није резервисана само за овакве случајеве, а општу препознатљивост у савременом тренутку, којег карактерише zasiћеност неселектованим информацијама те врло флуидно и несигурно културно памћење, имају тек поједини симболи из репрезентативног историјског регистра. У том смислу, и даље постојећи улични називи који потенцијално могу подсетити на некадашње сународнике и крајеве некадашње заједничке државе, често не представљају препознатљиве и активне симболе у јавном простору, већ пре одонимске трагове, остатке некада разгранатијег полисистема симбола који је функционисао у прошлом периоду, а данас најчешће не функционише. Променом општег контекста имена улица могу изгубити своју ранију значењску и комеморативну функцију, и могу престати да буду специфична врста споменика нечему или некоме, остајући тек просторни оријентири који именски диференцирају одређени просторни облик од неког другог. Што је, ако се сетимо давних почетака означавања улица у градовима, заправо и главни разлог зашто улицама дајемо имена.

Литература

- Abram, Marco. 2014. „Building the Capital City of the Peoples of Yugoslavia: Representations of Socialist Yugoslavism in Belgrade's Public Space 1944–1961.“ *Croatian Political Science Review* 51/5: 36–57.
- Anderson, Benedict. 1990. *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
- Azaryahu, Maoz. 1986. „Street Names and Political Identity: The Case of East Berlin.“ *Journal of Contemporary History* 21/4: 581–604.

- Azaryahu, Maoz. 1996. „The power of commemorative street name.” *Environment and Planning D: Society and Space* 14: 311–330.
- Bejtić, Alija. 1973. *Ulice i trgovi Sarajeva*. Sarajevo: Muzej grada Sarajeva.
- Bernik, Stane, ur. 1980. *Ljubljanske ulice*. Ljubljana: Geodetska uprava Skupščine mesta Ljubljane.
- Ćorović, Ljubica, ur. 2004. *Ulice i trgovi Beograda (knj. 1)*. Beograd: Biblioteka grada Beograda.
- Ćorović, Ljubica, ur. 2004a. *Ulice i trgovi Beograda (knj. 2)*. Beograd: Biblioteka grada Beograda.
- Dović, Marijan. 2014. „Every monument erected by a nation to its greats is erected to the nation itself”: Vodnik, Prešeren, and the nationalization of the Carniolian capital’s topography.” *Neohelicon* 41: 27–41.
- Gligorijević, Branislav. 1974. “Opština grada Beograda 1918–1941.” U *Istorija Beograda* 3, ur. Vasa Čubrilović, 115–153. Beograd: Prosveta.
- Hobsbom, Erik. 2002. “Uvod: kako se tradicije izmišljaju.” U *Izmišljanje tradicije*, ur. Erik Hobsbom i Terens Rejndžer, 5–25. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Jezernik, Božidar. 2010. “Valentin Vodnik, “The First Slovenian Poet”: The Politics of Interpretations.” *Slovene Studies* 32/1-2: 19–42.
- Jezernik, Božidar. 2013. “St. Vitus Day among Slovenes.” *Poznanske studije slawistyczne* 5 (2013): 117–130.
- Jezernik, Božidar. 2015. *Mesto brez spomina. Javni spomeniki v Ljubljani*. Ljubljana: Modrijan.
- Leko, Milan. 2003. *Beogradske ulice i trgovi: 1872–2003*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Light, Duncan, Ion Nicolae, and Bogdan Suditu. 2002. “Toponymy and the Communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965.” *GeoJournal* 56: 135–144.
- Low, Setha. 1996. “The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City.” *Annual Review of Anthropology* 25: 383–409.
- Makuljević, Nenad. 2013. “Funeral Culture and Public Monuments. Jernej Kopitar, Vuk Karadžić and Creating a Common Serbo-Slovenian Culture of Memory.” *Acta Historiae Artis Slovenica* 18/1: 89–105.
- Manojlović Pintar, Olga. 1997. “Vladarski spomenici u Ljubljani 1908–1940. godina.” *Godišnjak za društvenu istoriju* 4/2-3: 203–216.
- Milenković-Vuković, Biljana. 2010. “Slovinci u Srbiji. Bibliografija sa anotacijama.” *Traditiones* 39/1: 283–320.
- Najhold, Branko. 1996. *Zemunske ulice*. Beograd: Trag.

- Prelić, Mladena. 2010. „Kako pamtimo Davorina Jenka.“ *Traditiones* 39/1: 239–259.
- Radojević, Danilo. 1966. *Beograd i njegove ulice*. Beograd: Turistička štampa.
- Radović, Srđan. 2013. *Grad kao tekst*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Radović, Srđan. 2014. *Beogradski odonimi*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 2000. *Ulice moga grada*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Stojanović, Dubravka. 2008. *Kaldrma i asfalt: Urbanizacija i evropeizacija Beograda 1890-1914*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju.
- Šimpraga, Saša. 2011. *Zagreb, javni prostor*. Zagreb: Porfirogenet.
- Šimunović, Petar. 1970. „O pisanju naziva zagrebačkih ulica.“ *Jezik* 18/1: 14–27.
- Therborn, Göran. 2006. „Eastern Drama. Capitals of Eastern Europe, 1830s-2006: An Introductory Overview.“ *International Review of Sociology* 16/2: 209–242.
- Valenčič, Vlado. 1989. *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Ljubljana: Partizanska knjžiga – zgodovinski arhiv Ljubljana.

Примљено / Received: 22. 02. 2016.

Прихваћено / Accepted : 24. 05. 2016.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /

главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму: Гласник Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242